

Recenzijos

DOKUMENTO IR KNYGOS BENDROJI TEORIJA

JULIJA ČEPYTĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
 Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
 El.paštas: julijacep@takas.lt

Gana gausią dokumentotyros mokomąją literatūrą rusų ir ukrainiečių kalbomis papildė Galinos Švecovos-Vodkos mokojoji priemonė *Bendroji dokumento ir knygos teorija*¹, išleista vienu metu Maskvoje ir Kijeve. Autorė – žinoma Ukrainos mokslininkė, Rovno valstybinio humanitarinio universiteto Bibliotekininkystės ir bibliografijos katedros profesorė, parašiusi nemažai vertingų dokumentotyros, knygotyros, bibliografijos mokslinių ir mokomųjų knygų bei kitų darbų.

Autorė pažymi, kad tai kiek pakeistas ir papildytas jos mokomosios priemonės *Dokumentotyra* ukrainiečių kalba vertimas, pakeista antraštė labiau atitinka turinį, nes jame atsispindi ne visa dokumentotyra, o tik įvadinė jos dalis. Pasak autorės, šia moko-

mąja priemone ji siekė pateikti dokumentotyros ir knygotyros teorinį įvadą, apsiribodama svarbiausiais teoriniais dokumentotyros klausimais.

Knyga skiriama visų pakopų studentams, aspirantams (doktorantams), dokumentotyros, knygotyros ir bibliotekininkystės specialybių dėstytojams. Mąslus studentas čia ras ne galutinius ir neginčytinus teiginius, o pačių įvairiausių

dokumento, knygos, dokumentotyros ir knygotyros, jų tarpusavio ryšių ir daugelio kitų problemų analizę, žinomus ir galimus, autorės siūlomus jų sprendimus – viską, kas ugdo smalsumą, savarankišką mąstymą, kūrybiškumą. Autorė gana aukštai iškelia mokslinę kartelę ir sau, ir skaitančiajam. Tad leidinys savo giliu moksliniu turiniu ir dėstymo forma panašesnis į mokslinę monografiją, kurioje atsispindi autorinė dokumento ir knygos koncepcija, derinama

¹ ШВЕЦОВА-ВОДКА, Г. Н. *Общая теория документа и книги: учебное пособие*. Москва: Рыбари; Київ: Знання, 2009. 487 p. Rus.

su žinomomis šiuolaikinių dokumentotyros ir knygotyros mokslininkų idėjomis. Jas autorė kruopščiai dokumentuoja gausiomis nuorodomis puslapinėse išnašose. Didaktinės mokomosios priemonės galimybės, kaip teigia pati autorė, išreikštos nuosekliu medžiagos dėstymu (nuo bendrų klausimų prie atskirų), skirstymu į konkrečias temas, temų gale pateikiamomis išvadomis, savikontrolės klausimais, užduotimis. Leidinio pabaigoje – pagalbinis literatūros sąrašas kursui studijuoti (tiesa, neprivalomas) ir mokslinė prasme vertingas priedas „Dokumentotyros terminų sistemos galimi raidos keliai“, dvi pagalbinės rodyklės (asmenvardžių ir dalykinė). Taigi, formalioji ir dalykinė leidinio pusė puikiai suderintos.

Mokomąją priemonę sudaro dvi pagrindinės dalys: pirmoji – „Dokumento teorijos pagrindai“, antroji – „Knyga kaip dokumento rūšis“. Jos suskirstytos į 13 ištiesai sunumeruotų temų, detalizuojamų paragrafuose. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad teikti vienoje mokomojoje priemonėje bendrąją dokumento ir knygos teoriją (kaip dokumentotyros ir knygotyros teorinį įvadą) – abejotinas sprendimas. Nelabai aišku, ar dokumento ir knygos bendroji teorija kaip visuma yra teorinis įvadas atskirai kiekvienai disciplinai – ir dokumentotyrai, ir knygotyrai (juk drauge jos paprastai nebūna), ar pirmoji dalis yra tik dokumentotyros, o antroji dalis – tik knygotyros teorinis įvadas? Netiesiogiai ir iš dalies tai paaiškina pirmosios dalies baigiamojame temoje „Dokumentotyra kaip mokslas“ autorės iškelti klausimai

ir jų atsakymai: *Ar gali dokumentotyra tirti knygą kaip dokumentą? Atrodytų, atsakymas į paskutinįjį klausimą aiškus: taip, gali. Ar tai bus dokumentotyra, ar knygotyra? Ir viena, ir kita* (p. 235).

Įvairiose mokomosios priemonės vietose galima rasti minėtų dviejų jos dalių, skirtų dokumentui ir knygai, gretimo nagrinėjimo pagrindimą. Autorė primena (p. 248), kad vadinamosios „tradicinės“ dokumentotyros atstovai atsisako dokumentotyroje nagrinėti knygą ir visą dėmesį telkia į valdymo dokumentus; dokumentotyros (dokumentologijos) „plačiosios“ koncepcijos šalininkai knygą suvokia kaip dokumento rūšį, kurią būtina tirti dokumentologiniu požiūriu. Jos manymu, atskleisti dokumento ir knygos bendrus bruožus bei skirtumus, nustatyti šių sąvokų santykį svarbu bibliotekininkystei ir bibliografijai, šių sričių specialistams, todėl antroji mokomosios priemonės dalis ir yra „Knyga kaip dokumento rūšis“.

Mokomosios priemonės pirmosios dalies „Dokumento teorijos pagrindai“ septyniose temose autorė labai detalai išnagrinėjo sąvokos „dokumentas“ reikšmių istorinę raidą, funkcinę esmę, dokumentų funkcijas, savybes ir požymius, dokumento informacinį, ženklinį ir materialųjį dėmenis. Daug dėmesio skiriama dokumentų tipologijai ir kitiems klausimams, o pabaigoje ir dokumentotyrai kaip mokslui. Ši dalis, kaip ir visa mokomoji priemonė, pasižymi savitais, originaliais mokslinių problemų sprendimais.

Iš pirmoje dalyje nagrinėjamų klausimų labiausiai norisi išskirti tuos, kurie aiškina

sąvoką „dokumentas“ nuo pat labai įdomios jos etimologijos, nuo seniausių ir šiuolaikinių jos sampratų iki pastangų jas susisteminti ir nustatyti tos sąvokos mokslinę apibrėžtį. Skirtingas sąvokos reikšmės, autorės manymu, lėmė dokumentologinių tyrimų (tarp jų sąvokos „informacija“ neapibrėžtumas) metodologinis nepakankamumas. Tad ji pasitelkia informacinį ir komunikacinį požiūrį, t. y. informacinės komunikacijos teoriją. Tirdama įvairias sąvokos „dokumentas“ reikšmes, prieina prie išvados, kad tarp jų yra bendrumų (materialaus (daiktinio) objekto ir jame užfiksuotos informacijos vienovė), jungiančių jas į vieną pačią plačiausią sąvokos reikšmę, kurią ji pavadino „Dokumentas I“. Autorė pateikė jau iš ankstesnių jos publikacijų žinomą imponuojantį sąvokos „dokumentas“ visų reikšmių skirstymą į aštuonias numeruotas reikšmes – nuo plačiausios iki siauriausios. Kiti autoriai taip pat naudoja sąvokos „dokumentas“ reikšmių numeravimą, tačiau ne visada taip nuosekliai kaip G. Švecova-Vodka.

Kiekvienai numeruotai dokumento sąvokai ji suteikė labai konkretų turinį ir apimtį. „Dokumentas I“ – bet koks materialus (substancinis) objektas, vartojamas informacijos perteikimui visuomenėje; „Dokumentas II“ – žmonijos materialios kultūros daiktas (bet koks „antros prigimties“ materialus objektas); „Dokumentas III“ – žmogaus sukurtas materialus objektas, specialiai skirtas jame užfiksuotai informacijai perduoti visuomenėje; „Dokumentas IV“ – bet koks informacijos įrašas; „Dokumentas V“ – įrašas, kuris yra tiesioginis tam tikros ją liudijančios veiklos rezultatas; „Dokumentas

VI“ – įrašas, turintis žinių apie juridinį faktą; „Dokumentas VII“ – įrašas apie juridinį faktą, turintis būtiną elementų rinkinį jam paliudyti; „Dokumentas VIII“ – įrašas apie juridinį faktą liudijantį asmenį.

G. Švecova-Vodka atskleidė labai svarbias tų dokumento reikšmių savybes. Ji nustatė, kad skirtingos sąvokos „dokumentas“ reikšmės turi bendrą pagrindą: pati plačiausia „Dokumentas I“ reikšmė įtraukia, apima visas kitas, siauresnes. Tokius santykius tarp skirtingų reikšmių ji pavadino taikliu „matrioškos“ principu: kiekviena platesnė reikšmė įtraukia siauresnę (tai vaizdžiai parodyta 1.1 paveiksle, p. 18). Šie santykiai – visumos ir dalies santykiai.

Minėtų reikšmių analizę autorė įdomiai pratęsė sąvokos „dokumentas“ apimties dichotominiu skirstymu, pavaizduotu 1.2 paveiksle (p. 25). Jo esmė tokia: priėmusysis bet kurią sąvokos „dokumentas“ reikšmę, pradedant „Dokumentas II“, laiko, kad kitoms reikšmėms priklausantys dokumentai nėra dokumentai. Pavyzdžiui, tas, kas dokumentu laiko „Dokumentas VIII“, neigia termino „dokumentas“ vartojimą kitomis reikšmėmis. Taip formuojasi ištisa dichotominė reikšmių grandis „dokumentas – ne dokumentas“.

Gali kilti klausimas, ką duoda toks sąvokos „dokumentas“ reikšmių suskirstymas mokslui ir praktikai? Pirma: išryškėjo egzistuojančių dokumento apibrėžčių netikslumai ir nenuoseklumai (1.1 lentelė. Įvairios dokumento apibrėžtys). Nagrinėdama iš įvairių šaltinių paimtas 25 apibrėžtis, autorė ne visada galėjo tiksliai nustatyti, kurią

numeruotą sąvokos „dokumentas“ reikšmę atitinka konkreti apibrėžtis. Pavyzdžiui, yra atvejų, kai apibrėžtis atitinka plačiausią tos sąvokos reikšmę („Dokumentas IV“), o aprėpiamų dokumentų sąrašas byloja apie kurią nors siauresnę ir panašiai. Tad pateiktos sąvokos „dokumentas“ numeruotos reikšmės turi padėti mokslininkams tiksliau formuluoti jų vartojamas dokumento apibrėžtis, tobulinti jas, kad būtų išvengta autorės taikliai pastebėtų dviprasmybių. Antra: sąvokos „dokumentas“ reikšmių suskirstymas pagal apimtį leido autorei nustatyti ir patikslinti, kuriems mokslams ar praktinės veiklos sritims būdinga konkreti dokumento samprata. Jos manymu, „Dokumentas IV“ yra ta sąvokos „dokumentas“ reikšmė, kuri vartojama bibliotekininkystėje, mokslinėje informacinėje veikloje, archyvistikoje.

Mokomosios priemonės pirmoje dalyje neatsitiktinai gana daug dėmesio skiriama „Dokumentui IV“. Temoje „Dokumentas IV, apibrėžtis“ išnagrinėtos minėtų veiklos sričių dokumento apibrėžtys standartuose, žodynuose ir kituose šaltiniuose. Autorė palaiko dokumento apibrėžtį tarptautiniame standarte *ISO 5127/1–1983. Dokumentacija ir informacija: Žodynas: Įrašytoji informacija, kuri gali būti laikoma dokumentavimo vienetu*. Pasigedusiems šioje apibrėžtyje materialiosios laikmenos autorė pažymėjo: nors materialioji laikmena nenurodyta, objekto – dokumento „materialumas“ apibrėžtyje nedingsta, nes informacija gali būti įrašyta tik materialioje laikmenoje (naujos redakcijos standarte *ISO 5127: 2001* apibrėžtis

patikslinta nurodant laikmeną: „Įrašytoji informacija arba materialus objektas...“). Tačiau prieštaraudama ankstesnei minčiai, autorė toliau pasiūlė bibliotekininkystės moksle ir praktikoje bei gretimose srityse vartotiną dokumento apibrėžtį, kurioje nurodė ir materialiąją laikmeną: dokumentas – tai „įrašytoji informacija, turinti tam tikro žanro ir rūšies dokumentų reikalavimus atitinkančius rekvizitus, užfiksuota daiktiniame gaminyje, kurio pagrindinė funkcija – informacijos išsaugojimas ir perdavimas laike ir erdvėje“ (p. 79).

Kitos labai įdomiai atskleistos šios dalies temos: šeštoji – „Ženklinė ir materialioji Dokumento IV sudedamosios dalys“, septyntoji – „Dokumento IV klasifikacija“. Pastarojoje pateikti teoriniai klasifikavimo pagrindai, autorė atskleidžia savo kuriamą teorinę tipologinę dokumento klasifikaciją pagal įvairius požymius (lygiagrečią klasifikaciją, sudarytą iš įvairių fasetų).

Mokomosios priemonės pirmoji dalis baigiama tema „Dokumentotyra kaip mokslas“. Tai viena iš įdomiausių leidinio temų. Jos keturiuose paragrafuose nagrinėjami pagrindiniai dokumentotyros raidos etapai ir svarbiausios daugelio rusų ir ukrainiečių mokslininkų koncepcijos (S. Kulešovo, N. Kušnarenkos, M. Slobodianiko, J. Stoliarovo, E. Pleškevičiaus, N. Larkovo, N. Zinovjevovos, O. Zusmano ir kt.), dokumentotyros objektas, dalykas ir struktūra, dokumentotyros vieta mokslų sistemoje, dokumentotyros metodai. Apskritai dėl šios temos pateikimo pirmojoje dalyje galima ir abejoti, ir sutikti. Dokumento teorija yra vie-

na iš aspektinių dokumentotyros dalių, kuri, matyt, gali reflektuoti šio mokslo tapsmo, savivokos teorinius aspektus. Be to, išsami dokumento analizė visapusiškai atskleidžia mokslo apie jį objektą ir tarsi parengia dirvą dokumentotyrai kaip mokslui nagrinėti. Kita vertus, tema „Dokumentotyra kaip mokslas“ tokia svarbi visos mokomosios priemonės tikslui (būti dokumentotyros ir knygotyros teoriniu įvadu) ir sandarai pagrįsti, kad ją norėtųsi matyti kaip savarankišką dalį. Ši tema atskiria, pertraukia ir suardo dokumento ir knygos analizės vientisumą, pereinamumą.

Negalima nesutikti su autorės teiginiu, kad XXI amžiuje mokslas apie dokumentą išgyvena audringų diskusijų ir virsmų laikotarpį, tai galiausiai turi paskatinti tolesnę jo raidą ir įsitvirtinimą (p. 215). Leidinyje kruopščiai nagrinėjami šiuolaikiniai dokumentotyros laimėjimai, diskusinės problemos ir svarbiausia – teikiami alternatyvūs autorės siūlymai, sprendimai. Visų originalių autorės idėjų neįmanoma nei aptarti, nei išvardyti. Ypač verta pažymėti originalius ir svarbius autorės teikiamus sprendimus dėl knygotyros, dokumentotyros ir kitų gretimų mokslų tarpusavio santykių. Šiuos nuo seno rūpimus ir daug ginčų keliančius klausimus autorė sprendžia mokslinės diskusijos būdu, į savąjį dokumentinės komunikacijos mokslų santykio modelį įtraukdama kitų autorių koncepcijų ir idėjų pozityvius momentus. Neišvengiamai daug vietos skiriama terminologiniams ginčams, ieškojimams ir iš to išplaukiančioms autorės išvalgom.

G. Švecovos-Vodkos darbinė dokumentotyros apibrėžtis tokia: *tai mokslas apie*

dokumentą, tiriantis dokumentų sukūrimo ir funkcionavimo procesus (p. 208). Anot jos, dokumentotyros objektas – *dokumentas kaip visuomenės informacinės ir komunikacinės veiklos sferos reiškinys*. Tai reiškia, kad dokumentotyra turi tirti ne vien dokumentą, bet ir visas dokumentinės informacinės komunikacijos sudedamąsias (ne tik sistemą „dokumentas – vartotojas“, bet ir sistemą „komunikantas – dokumentas“, t. y. dokumento sukūrimo problemas, taip pat komunikacijos tarpininkų veiklą sistemoje „komunikantas – dokumentas – recipientas“). Dokumentotyros dalyku ji laiko dokumento rūšių, sandaros ir savybių, jo sukūrimo ir funkcionavimo visuomenėje dėsningumą tyrimą (p. 225–226).

Dokumentotyros koncepcijų analizė atskleidė, kad P. Otlet sukurtam dokumentologijos terminui (tapatintam su bibliologija) šiuolaikiniai ukrainiečių mokslininkai suteikia bendrosios dokumentotyros turinį atitinkančią prasmę. Autoriui dokumentologijos sąvokos samprata atrodo liekanti diskusine ir veda ją prie dokumentotyros vietos mokslų sistemoje paieškų. Jų rezultatai aprašyti ir pavaizduoti lentelėse: 8.1. Dokumentotyros vieta tarp gretimų mokslų šakų ir 8.2. Dokumentotyros pavaldumas ir struktūra.

G. Švecovos-Vodkos nuomone, dokumentotyros vietą mokslų sistemoje reikia tirti įvairiuose mokslinių disciplinų kompleksuose: pirma, disciplinų, tiriančių visuomenės informacinę ir komunikacinę sferą; antra, disciplinų, tiriančių atskiras dokumentų rūšis ir tipus, jų funkcionavimą visuomenėje (istorinės, knygotyrinės disciplinos);

trečia, disciplinų, tiriančių ženklų sistemas, kaip antai kalba (dokumentinė lingvistika, redagavimo teorija). Autorė siūlo visą kompleksą informaciją tiriančių disciplinų jungti bendru *informologijos* pavadinimu (8.1 lentelė). Informologija, jos manymu, turi tapti apibendrinančiu mokslu disciplinoms, taikančioms informacinį požiūrį ir visais aspektais tiriančioms įvairius informacijos reiškinius. Informologija toliau skirstoma į dalis: *informacijos teoriją, socialinę informatiką, taikomąją informatiką* (kompiuterijos mokslas). Socialinė informatika prilyginama socialinės informacinės komunikacijos teorijai ir, mokslininkės manymu, gali būti pavadinta kitaip – *nookomunikologija* (žurnalistikos teorijai J. Budancevo pasiūlytas terminas). G. Švecovos-Vodkos nuomone, jis tinkamesnis socialinės komunikacijos teorijai, kuriai tikėtų ir komunikavistikos terminas, taip pat siūlytas žurnalistikos teorijai. Nookomunikacijos viduje autorė išskyrė *socialinės informacijos teoriją* ir *dokumentologiją* kaip kompleksą mokslų apie dokumentą (socialinės informacijos perdavimo priemonę). Į dokumentologiją ji įtraukia *žurnalistiką* (mokslą apie dokumentinės ir nedokumentinės informacijos parengimą), *dokumentotyra* (mokslą apie dokumentų rengimą ir funkcionavimą), *archyvistiką* (mokslą apie archyvų veiklą), *bibliologiją, arba knygotyra* (mokslą apie knyginkystę), *mokslinę informatiką* (mokslą apie mokslinę informacinę veiklą).

8.2 lentelėje parodytas dokumentotyros pavaldumas mokslų grandyje *informologija – nookomunikologija – dokumentologija – doku-*

mentotyra, atskleista dokumentotyros struktūra. Pastarąją sudaro *bendroji dokumentotyra* ir *specialioji dokumentotyra*. Jų viduje parodytos atskiros (dalinės) disciplinos. Į bendrąją dokumentotyra įeina: dokumento teorija, dokumentinių išteklių teorija, dokumentinė lingvistika, dokumentinės AIPS, dokumentų saugojimo technologija. Specialiąją dokumentotyra sudaro: dokumentų srautų teorija, valdymo dokumentotyra, kinofotofonodokumentotyra, elektroninė dokumentotyra, kartografijos mokslas, mokymas apie mokslinę ir techninę dokumentaciją, mokymas apie specialiąsias dokumentų rūšis ir t. t. Laikydama pastarąjį sąrašą sąlyginu, apytikriu, autorė palieka galimybę jį papildyti muzikine dokumentotyra, vaizduojamąja dokumentotyra ir kitomis disciplinomis, skirtomis atskiroms dokumentų rūšims ir tipams. Tačiau dėl dokumentų srautų teorijos priklausymo specialiajai dokumentotyrai galima suabejoti – tai greičiau bendrosios dokumentotyros sfera.

Taigi matome dokumentotyros ir knygotyros vietą ir tarpusavio ryšį apibendrinamajame informologijos moksle. G. Švecovos-Vodkos sudėtingoje koncepcijoje dokumentotyra – viena iš dokumentologijos disciplinų (šalia knygotyros ir kitų anksčiau minėtų), priklausančių platesniems, apibendrinantiems nookomunikologijos ir informologijos mokslams. Tad knygotyra neįeina į dokumentotyra.

Skaičiusiems įvairius dokumentotyros veikalus (ir recenzuojamąjį) tikriausiai yra kilusios panašios mintys į G. Švecovos-Vodkos specialiai pacituotus M. Slobodianiko

žodžius iš atsiliepiamo apie jos siūlomą dokumentologijos kaip mokslų komplekso schemą. Jis klausia, ar *žino ir ar pripažįsta mokslininkai, tiriantys žurnalistiką, archyvistiką, leidybos ir knygų prekybos veiklą, kad jie dirba dokumentologijos srityje?* Jo atsakymas, žinoma, neigiamas, nes kiekviena mokslinė disciplina siekia savarankiškumo, nepriklausomybės nuo kitų, o apibendrinamųjų mokslų kūrimas vertinamas nevienareikšmiškai, nors tai nereiškia, kad mokslininkai neturėtų ieškoti savo mokslo vietos tarp kitų disciplinų (p. 232–233). Tad šios M. Slobodianiko mintys ir sėja abejones, ir pateisina autorės mokslų santykio ieškojimus bei siūlomos jų schemos galimumą, nors jis ją vadina labai supaprastinta ir sąlygine. Bet juk supaprastindamos reiškinius schemas siekia aiškumo, suprantamumo. G. Švecovos-Vodkos schema tokia ir yra. Pati autorė mano, kad dokumentotyros pateikimas jos mokomojoje priemonėje nesikėsina į žurnalistikos, knygotyros, archyvistikos mokslinių tyrimų ir mokomųjų priemonių sferas, nors remiasi jų tyrimais ir akumuluoja tai, kas tiesiogiai priklauso dokumentotyrai. Autorė savo požiūrį laiko svarstytinu šalia kitų siūlymų. Suprantant plačią integruojančią jos modelio aprėptį, su tuo negalima nesutikti, kaip ir su jos išvada, kad šiuolaikiniu raidos etapu dokumentotyra turi visus mokslo požymius, kad tebevyksta jos visumos ir santykių su kitomis mokslinėmis disciplinomis, kurias su ja sieja kilmė arba tyrimo objektas, savivoka.

Mokomosios priemonės antroji dalis „Knyga kaip dokumento rūšis“ skirta svar-

biausioms knygos teorijos problemoms: knygos apibrėžčiai, funkcijoms ir savybėms, knygos tipologijos bendrosioms sąvokoms, literatūros tipams ir žanrams, spausdintinių leidinių tipams. Iš tikrųjų knyga nagrinėjama panašiais aspektais, kaip ir dokumentas. Įvade autorė yra pabrėžusi, kad tai nėra išsami knygos charakteristika, nes atsisakoma netekstinių spausdinių ir kitų leidinių rūšių, pavyzdžiui, elektroninių, garsinių, ekranių, apibūdinimo.

Nagrinėdama knygos apibrėžtis, autorė pasitelkė sąvokos „knyga“ reikšmių numeravimą (kaip ir dokumento) pagal informacijos materialiąją laikmeną. Taip išskirtos septynios reikšmės, kurių pirmoji „Knyga I“ (plačiausioji) beveik neatsižvelgia į materialios laikmenos ypatumus ir prilyginama „Dokumentas IV“ reikšmei, o siauriausioji („Knyga VII“) – neperiodinis tam tikros apimties popierinis lapų rinkinys, blokas. Viskas, kas neatitinka konkrečios numeruotos reikšmės, pagal dichotomijos principą vadinama ne knyga. Autorė sprendžia klausimą, ar knyga gali būti tik neperiodinis leidinys ar ir periodinis, ar tai tik publikuotas leidinys. Jos manymu, kad dokumentas taptų knyga, būtini komunikacijos tarpininkai (knygų leidybos organizacijos, redakcijos, taip pat knygų platinimo ir naudojimo įstaigos). Galutinę knygos apibrėžtį ji suformulavo taip: *knyga – tai publikuotas dokumentas, išleistas ar deponuotas, pateikiamas viešajam naudojimui per knygų prekybą ir bibliotekas* (p. 258). Atrodo, kad čia autorė gerokai susiaurino šiuolaikinių komunikacijos tarpininkų įvairovę. Toliau įvairiuose paragrafuose galima

rasti ir kitų autorės tikslinamų ir teikiamų knygos apibrėžčių.

Nagrinėdama knygą kaip dokumentą, autorė nevengia šių dviejų reiškinių palyginimo, santykių analizės. Tam skirti ir atskiri paragrafai: „9.4. Knygos santykis su pradiniais ir archyviniais dokumentais“, „9.5. Sąvokų „dokumentas“, „knyga“, „leidinys“, „spaudinys“, „literatūra“, „publikacija“ santykis“, „10.1. Dokumento ir knygos funkcijų palyginimas“, „10.2. Dokumento ir knygos savybių palyginimas“ ir kt. Įtaigiai atrodo vienas į kitą įeinančių apskritimų piešiniu pavaizduotas sąvokų „dokumentas“, „knyga“, „leidinys“ santykis (p. 293), susikertančiais apskritimais vaizduojami sąvokų „literatūra“ ir „leidinys“ bei kitų santykiai.

Nemažai vietos autorė skyrė knygos tipologijos bendrosioms sąvokoms: jos tipologinio pažinimo būdams (klasifikavimui, sisteminimui, tipologijai), knygos tipologijos principams, pagrindinėms knygos kategorijoms (literatūros kūrinys, spaudinys, leidinys ir kt.), kurių klasifikacijas, autorės manymu, turi sukurti knygos tipologija.

Knygos ir atskirų jos kategorijų tolesniam tipologiniam pažinimui G. Švecova-Vodka, kaip ir kiti autoriai, vartoja rūšies, tipo ir žanro sąvokas. Atitinkamai formuluojamos ir paskutinės dvi mokomosios priemonės temos: „12. Literatūros tipai ir žanrai“ ir „13. Spausdintinių leidinių rūšys“. Kurdama leidinių tipologinę klasifikaciją ir spausdintinių leidinių klasifikaciją, autorė vartoja lygiagretaus klasifikavimo principą pagal vienas nuo kito nepriklausančius požymius. Verta dėmesio lentelės formos lygiagrečioji fasetinė

literatūros klasifikacija į tipus pagal amžiaus, kalbos ir socialinės paskirties požymius (p. 321). Ji gerokai išplėtė pagal paskutinįjį požymį išskiriamų literatūros tipų sąrašą, patikslindama sąvokas, įtraukdama naujus ar sovietiniais metais nutylinimus tipus (kaip liturginė, teologinė, populiarioji religinė) ir kitus (iš viso 17 tipų). Autorė pagrįstai laiko nevykusia informacinės literatūros sąvoką (neinformacinių leidinių paprasčiausiai nebūna), o jos porūšių (bibliografinių, referatinių, apžvalginių ir kitų leidinių) pateikimą vienoje gretoje – beprasmybe bibliografijos teorijos požiūriu. Pažintine ir moksline prasme labai vertingas pagrindinių literatūros tipų išsamus skirstymas į žanrus lentelėje „12.3. Tekstinių (literatūrinių) dokumentų žanrai“. Tokiu būdu atskleisti politinių ir teisinių pirminių šaltinių, grožinės, publicistinės, masinės informacinės, memuarinės, mokslinės tiriamosios, mokslo populiarinimo, mokomosios, gamybinės, reklaminės, mokslinės informacinės, žinybinės, religinės, pramoginės literatūros žanrai.

Temoje „Spausdintinių leidinių rūšys“ autorė pirmiausia pateikė bendrą visų spausdintinių leidinių daugiaspektę klasifikaciją (13.1 lentelė) pagal šešis požymius (periodiškumą, medžiaginę konstrukciją, informacijos ženklinę prigimtį, pagrindinio teksto sudėtį, tikslinę paskirtį, informacijos analitinio sintetinio perdirbimo laipsnį). Įdomu, kad spausdintinių leidinių rūšinė klasifikacija pagal tikslinę paskirtį turi nemažai bendro su pirmiau minėta literatūros klasifikacija į tipus pagal socialinę paskirtį,

ką yra pabrėžusi ir pati autorė. Atskiruose šios temos paragrafuose autorė nagrinėja neperiodinių ir periodinių bei tęstinių spausdintinių leidinių rūšis, daugiausia aptardama ir kritikuodama leidinių rūšims skirtuose Ukrainos ir Rusijos standartuose priimtas terminų reikšmes, pačius terminus, tam tikrų rūšių išskyrimo požymius ir kita. Savo siūlomus sprendimus ji pateikia lentelių pavidalo klasifikacijose. Kelių laidų ukrainiečių ir rusų standartų analizę autorė baigia specialiame mokomosios priemonės paragrafe „13.4. Leidinių rūšių standartų peržiūrėjimas“, daug dėmesio skirdama tarpvalstybinio standarto GOST 7.60–2003² atskirų sprendimų mokslinei kritikai ir siūlymams, kaip juos derėtų taisyti. Daugumos jų tinkamumo būtų neįmanoma nuginčyti. Autorė priėjo prie teisingos išvados, kad jos nagrinėti standartai daugeliu atvejų neišlaiko mokslinės klasifikacijos reikalavimų.

Savarankiškos mokslinės ir didaktinės vertės turi mokomosios priemonės pabaigoje

² Šio standarto vertimo į lietuvių kalbą publikaciją žr.: ČEPYTĖ, Julija. Nauja rusiškoji leidinių klasifikacija. *Knygotyra*, 2004, t. 34, p. 193–215.

esantis priedas „Dokumentotyros terminų sistemos galimi raidos keliai“, kur nagrinėjami sąvokos „dokumentas“ išvestiniai diskusiniai terminai ir dokumentotyros sąvokos: „dokumentinis“, „dokumentacija“, „dokumentacinis“, „dokumentalistika“, „dokumentalistinis“ ir kt. (iš viso 54 terminai, pateikti lentelėje „Pasiūlymai dėl dokumentotyros terminų sistemos“, nurodant siūlomą terminą, jo reikšmę, tos reikšmės terminą, kurio derėtų atsakyti). Tačiau priedo medžiaga galėjo būti ir temos „Dokumentotyra kaip mokslas“ dar vienu paragrafu.

Apskritai G. Švecovos-Vodkos mokomoji priemonė apibendrina, įvertino ir gerokai praplėtė, pagilino dokumento ir knygos teorinę mintį, kuri bus pravarti tolesnei šių sričių integracijai, jų bendrybei ir atskirybei puoselėti, dokumentotyros ir knygotyros plėtrai, jų tarpusavio santykiams harmonizuoti. Gausios ir gilios autorės terminologinės išvalgos – puikios gairės šių mokslų terminų sistemai tobulinti. Mokomoji priemonė neabejotinai sukels didžiulį profesinės visuomenės susidomėjimą.

Įteikta 2009 m. sausio mėn.